

Engels

VOJÁK REVOLUCIONÁŘ

V letošním roce — 28. listopadu, vzpomíná celý pokrokový svět 150 let od narození nejbližšího přítele a spolupracovníka Karla Marxe — Bedřicha Engelse, syna majitele textilní továrny z Barmen, který se stal spoluzakladatelem revoluční teorie přeměny světa, učitelem a vůdcem revolučního proletariátu.

O spolupráci těchto dvou výjimečných duchů — kteří ač vyšli z protichůdného tábora, postupně se ztotožnili se zájmy dělnické třídy, stali se komunisty a nikdy se od svého přesvědčení neodchýlili — bylo již mnoho napsáno. Vedoucí role patří bezesporu Marxovi, který měl i potřebnou filosofickou průpravu. Tím více obdivujeme Engelse — samouka, jemuž otec nedovolil dokončit ani poslední třídu gymnasia a který své znalosti dokázal získat sebevzděláním při práci účetního, prokuristy a spoluvědouce firmy. Engels po smrti svého přítele dokázal jeho dílo obhájit a v řadě směrů v něm pokračovat a být obětavým rádcem dělnické třídy.

Engelsova teoretická činnost ať ve spolupráci s Marxem, nebo po jeho smrti samostatně, byla velmi rozsáhlá a různorodá. Rozpracovával otázky filosofie, politiky, ekonomie, měl hluboké historické znalosti a podrobně sledoval přírodní vědy, které prodělávaly v 19. století převratný rozmach. Zvláštní místo v jeho teoretické práci má studium a rozpracování vojenské problematiky.

Engels, stejně jako ostatní zakladatelé marxismu-leninismu, Marx a později Le-

nin, studoval a rozvíjel vojenskou problematiku v souvislosti s touto revoluční tradicí a jako součást strategie a taktiky proletariátu v buržoazně demokratické a proletářské revoluci. Přes tento společný přístup vidíme u Engelse odlišnosti v zájmu o vojenství, šířku jeho studia i v osobních bojových zkušenostech. Engels na rozdíl od obou klasiků prodělal vojenský výcvik v pruské armádě jako jednoroční dobrovolník dělostřelec a zúčastnil se bojů v revoluci 1849 v Porýní v Badensku a Falci.

Podle vzpomínek účastníků projevil Engels v těchto bojích mimořádnou statečnost. I v pozdější době za pobytu v Anglii se Engels zúčastnil řady cvičení, prohlídek válečných lodí, besed s důstojníky a vojáky.

Své osobní pohnutky pro studium vojenství vyjádřil Engels v dopisu Weydemajerovi — bývalému důstojníkovi a svému příteli, když ho žádal o zaslání potřebné literatury:

„Co jsem přijel sem do Manchesteru, začal jsem dřít militaria, ke kterým jsem tu — alespoň pro začátek — našel dost obsáhlý materiál. Obrovský význam, který v příštím hnutí nepochybně bude mít vojenská stránka věci, mé staré zájmy, mé vojenské články o Uhrách¹⁾ ještě z doby novin²⁾ a konečně má slavná dobrodružství v Bádensku — to všechno mě orientovalo tímto směrem, a já to chci

¹⁾ „Kölnische Zeitung o boji Maďarů“ a „Uhry“

²⁾ „Neue Rheinische Zeitung“.

dotáhnout aspoň tak daleko, abych mohl do těchto záležitostí teoreticky trochu mluvit a přilíh se neblamoval. Materiál, který tu je — o napoleonských a částečně i o revolučních kampaních — předpokládá znalost spousty podrobností, které buď vůbec neznám, nebo jen velmi málo a k nimž se nesežene žádné nebo jen povrchní objasnění a ještě se musí velmi pracně dávat dohromady. Být samoukem je vůbec bláhovost, a když se to nedělá soustavně, k ničemu pořádnému se nedojde... Nejde pochopitelně o podrobnosti formálního výcviku atd., které by mi k ničemu nebyly... Jde mi spíše o celkový přehled elementárních znalostí potřebných v různých oborech vojenství a do podrobností se chci pouštět jen potud, pokud je to nutné k pochopení a správnému zhodnocení historických faktů vojenské povahy. Tady např. elementární taktika teorie opevnování, a asi víceméně z historického hlediska, různé systémy od Vaubana až po moderní systém předsunutých pevností, vedle toho i poznatky o polních opevněních a jiných věcech, které patří k ženinímu oboru, např. o různých druzích mostů atd.; dále obecné dějiny vojenské vědy a změn vyvolaných vývojem zdokonalováním zbraní i způsobu jejich použití. Pak něco základního o dělostřelectvu, protože jsem toho spoustu zapomněl a hodně věcí vůbec nevím;...

... Nejvíce bych uvítal takové věci, z nichž bych si mohl udelat představu jednak o tom, jaký je celkový současný průměrný stav v jednotlivých odvětvích, a jednak také, jaké jsou specifické stránky různých moderních armád. Tak např. různé konstrukce polních lafet atd., různé členění a organizace divizí, armádních sborů atd. Právě tak bych se chtěl po všech stránkách informovat o organizaci armád, zásobování, lazaretech, o materiálním vybavení nezbytném pro každou armádu.³⁾

Engels tak naznačuje současně nejen šířku a hloubku svých zájmů, ale i metodu studia vojenství.

Engels zasahuje do vojenské vědy a historie vojenství v polovině 19. století, kdy tato disciplína už měla poměrně rozsáhlý základ představovaný jmény Lloyd, Büllo, Jomini, Clausewitz, Willisen a dalšími, kdy už existovala série prací pokoušejících se o ucelený výklad války a vojenství. Tato díla však zpravidla narážela na úzký světónázorový rámec svých autorů, kteří zůstávali i při zkoumání tak materiálního jevu, jakým je válka,

v zajetí idealistické filosofie. Tak vznikaly pokusy o soustavný výklad válečných dějin i změn taktiky a strategie na základě národních a jiných idejí a především jako výsledek úsilí vojevůdců. Těmto nedostatkům se nevyhnu ani Clausewitz, třebaže je mimořádným jevem v této řadě představitelů buržoazní vojenské vědy. Engels ho nazýval vojenskou hvězdou první velikosti.

Engels v oblasti vojenství nepsal rozsáhlá pojednání. Jeho vojenskoteoretický odkaz je obsahem řady článků, vojenskopolitických komentářů a dílčích studií. Hodnotil snad všechny války, k nimž za jeho života došlo. Podrobněji se zabýval Krymskou válkou 1853—1856, koloniálními válkami Anglie v Číně, Persii a Indii, válkou v Itálii 1859, prusko-ruskou válkou 1866, prusko-francouzskou válkou 1870—71 a občanskou válkou v USA 1861—1865. Dále napsal celou řadu pojednání pro Americkou encyklopedii, např. „Armáda“, „Pěchota“, „Jezdeckto“, „Dělostřelectvo“, „Opevnování“, „Loďstvo“, „Bitva“, „Útok“, „O rýhovaném dělu“, „Dějiny pušky“ a další. Zvláště cenné a stále aktuální myšlenky i pro soudobé vojenství nacházíme v pojednání o teorii násilí v práci „Anti-Dühring“. Některé úvahy psal Engels často jen pro jediného čtenáře, nejčastěji pro Marxe, popřípadě jiného revolucionáře. Jsou to Engelsovy dopisy, z nichž mnohé obsahují velmi cenné zobecnění a rovněž řadu prognóz dalšího vývoje vojenství.

Nejdůležitějším výsledkem Engelsova studia vojenství a klasiků marxismu-leninismu vůbec bylo odhalení **podstaty materiálního základu jeho vývoje**. Aplikace materialistické dialektiky na vojenství se stala předpokladem vytvoření skutečné, kvalitativně vyšší, marxisticko-leninské vojenské vědy. Dialektický přístup klasiků k vojenství byl východiskem k ujasnění materialistického pochopení a objasnění podstaty vojenství. Sám ozbrojený zápas se jevil nyní již nikoli jako souhrn náhod a volné působitě duchovní činnosti, ale jako zákonitý historický proces.

Nejobecnějším zákonem, determinujícím postavení války a vojenství vůbec ve společenském životě lidí, je trvalá podstatná spojitost mezi válkou a politikou jako koncentrovanou ekonomikou. Konkrétní hospodářské zájmy vykořisťovatelských tříd v antagonistických třídních společnostech vyjadřované politickými hesly a hnutími, jsou zdrojem válek. Podle povahy hospodářských podmínek — především charakteru výrobních vztahů — se různí cíle, povaha a charakter válek. Vztah války a politiky poznal i Clausewitz. Avšak ekonomický, třídní základ politiky a tím

³⁾ Viz Marx-Engels: Spisy 27, Svoboda 1968, str. 623—624

i války museli ukázat klasikové, Engels a zvláště později Lenin, který dokončil historickomaterialistické hodnocení vztahu války a politiky.

Válka je tedy produktem hospodářsko-politického antagonismu, je průvodním zjevem společnosti, založené na vykořisťování porobených mas vládnoucími třídami. Ekonomická podmíněnost války je ovšem daleko hlubší a širší, neomezuje se na cíle a charakter válek, nýbrž postihuje i charakter a složení ozbrojených sil, vyspělost a množství vojenské techniky a způsob vedení války.

Marx ve svém dopise Engelsovi upozorňuje na závislost války na ekonomice jako na názorný příklad historického materialismu:

„Naše teorie o závislosti organizace práce na výrobních prostředcích se nikde tak jasně nepotvrzuje, jako v průmyslu vraždícím lidi.“⁴⁾

Vliv ekonomiky na vojenství Engels klasicky zobecnil v práci „Anti-Dühring“: „Nic není více závislé na ekonomických podmínkách, než právě armáda a loďstvo. Výzbroj, složení, organizace a taktika závisí především vždy na příslušném stupni výroby a komunikací.“⁵⁾

Vliv výroby na organizaci ozbrojených sil a formy a metody ozbrojeného zápasu se projevuje ovšem zprostředkovaně, prostřednictvím množství a jakosti výzbroje a prostřednictvím lidí:

„... celá organizace a bojový způsob armád a tím vítězství a porážka se jeví závislými na hmotných, tj. hospodářských podmínkách; na materiálu lidské a materiálu zbrojního, tedy na kvalitě i kvantitě obyvatelstva a techniky ... Pokroky techniky, jakmile se staly vojensky použitelnými, a jakmile byly též použity, vynutily téměř násilím změny, ba převraty ve způsobu boje, nadto ještě proti vůli vedení armády.“⁶⁾

Ve vývoji vojenského umění, v tisíciletých dějinách vojenství, působil zákon závislého souladu vojenského umění se stupněm vývoje vojenské techniky a ozbrojených sil. Engels tento zákon sleduje na celém dlouhém vývoji vojenství.

Engels ukázal na celé řadě příkladů změny ve způsobech vedení ozbrojeného zápasu vlivem nových zbraní. Ukázal na revoluční převrat, jež způsobily střelné zbraně ve vojenství, jejich vliv na vznik lineární taktiky, rojnice a další změny.

Pro materialistický výklad změn vojenského umění vykonal Engels velkou

práci v objasňování **vlivu vojevůdců a vojenských mas v rozvoji vojenského umění.**

Uvědomělá činnost je charakteristickým rysem člověka. Tento rys se zvláště výrazně projevuje za války. Ve vývoji vlastního vojenského umění pak všechna významnější zdokonalování byla výsledkem kolektivní činnosti vojenských mas.

„Zde nepůsobily převratné volné vytvoření rozumu geniálních vojevůdců, nýbrž vynálezy lepších zbraní a změna vojenského materiálu; vliv geniálního vojevůdce se v nejlépeším případě omezuje na přizpůsobení způsobu boje novým zbraním a bojovníkům.“⁷⁾

Změna způsobu vedení ozbrojeného zápasu závisí na technice a lidech jako dvou základních prvcích vývoje vojenského umění; z nich člověk je určující činitel. Velikost vojevůdce spočívá v tom, nakolik dovede ocenit a využít nových jevů ve vojenství, rozeznat včas to nové, co vzniká a napomáhá růstu nového.

„Každý velký vojevůdce, který použitím nových kombinací tvoří novou epochu v dějinách vojenství, buď sám nachází nové materiální prostředky nebo poprvé objevuje správné použití nových materiálních prostředků, které objevil někdo před ním.“⁸⁾

Jeden z mnoha příkladů tvůrčího genia lidu ve vojenském umění uvádí B. Engels v souvislosti s rozkladem lineární taktiky, ve které vojska byla v bitvě rozvinuta v dlouhých liniích, pohybujiících se na bojišti jako celek.

„Proti těmto neohrabaným řadám lineární sestavy vystoupily v americké válce za nezávislost houfci povstalců, kteří sice neuměli řízně execirovat, ale zato lépe střelili ze svých tažených pušek, kteří se bili za svoje nejvlastnější zájmy a nesbíhali jako naverbované oddíly a kteří neudělali Angličanům to potěšení, aby proti nim vystoupili rovněž v řadě a na volné rovině, nýbrž v rozptýlených rychle pohyblivých rojích střelců a v lesích, kde se mohli kryt. Řady tu byly bezmocné a podlehy neviditelným a nedosažitelným protivníkům. Znovu objeveno odstřelování jako nový bojový způsob, jako důsledek změněného vojenského materiálu.“⁹⁾

Řady dalších příkladů Engels uvádí v dílech „Armáda“, „Pěchota“, „Historie pušky“ (zde uvádí vliv buržoazní francouzské revoluce na vojenství a podrobně tyto otázky sleduje ve stati „Taktika př-

⁴⁾ Izbrannyye voynnyye proizvedeniya, str. 705

⁵⁾ B. Engels, Anti-Dühring, Praha 1947, str. 141

⁶⁾ Tamtéž, str. 145

⁷⁾ Tamtéž, str. 141–142

⁸⁾ Marx-Engels: Spisy 7, Svoboda 1959, str. 516

⁹⁾ Viz B. Engels, Anti-Dühring, Praha 1947, str. 143

choty a její materiální základy 1700—1870“). Všude, kde Engels hovoří o vývoji vojenského umění, sleduje vždy stav techniky a úlohu vojenských mas, jejich nálady, morálku a zájem na válce, která je vedena. Takový postup je mu pak východiskem pro materialistický výklad změn ve způsobech vedení ozbrojeného zápasu a tím i pro správné pochopení úlohy lidových mas ve válce celku. Takový postup je předpokladem pro kvalitativně vyšší rozvoj vojenského umění a vojenské vědy na teoretickém základě marxistickoleninského učení o válce a armádě, které správně oceňuje všechny subjektivní a objektivní činitele, ovlivňující rozvoj vojenského umění v celém komplexu. Bylo by omylem přisuzovat Engelsovi jednostranné zdůrazňování vojenské techniky a úlohy lidových mas na úkor vojevůdců. Tento dojem vzniká v těch pasážích, kde Engels uvádí na pravou míru přeceňování vojevůdců tak typické pro buržoazní vojenskou vědu. Bližší studium Engelsova díla ukáže přesvědčivě, že Engels dokázal vyzdvihnout a ocenit objektivně přínos vojevůdců pro rozvoj vojenství.

Vedle těchto obecnějších závěrů které se staly základem vojenské vědy najdeme u Engelse řadu konkrétnějších zobecnění principů vojenského umění strategie taktiky a výstavby ozbrojených sil.

Své názory na principy strategie Engels vyjádřil na mnoha místech svých děl, především v práci „Revoluce a kontrarevoluce v Německu“ a s výkladem zásad ozbrojeného povstání. Jako teoretik pokrokové třídy byl Engels zastáncem účinné a rozhodné strategie v souladu s aktivitou nastupující dělnické třídy.

Podle Engelse má být strategická činnost proniknuta vysokou rozhodností, bojové akce mají být vedeny nanejvýš aktivně s využitím rychlých manévru a překvapení. V tomto smyslu Engels vysoko cenil strategické umění Napoleona a jeho princip rozhodující bitvy. Vyslovoval se s despektem o předchozí kordónové strategii, která se zabývala bojovou činností kolem pevnosti a odsuzoval její přežívání do současnosti.

Engels vyzdvihuje aktivní útočnou činnost i na taktickém stupni. Vedle celé řady dalších děl to dokazuje stať „Útok“. Engels oceňuje ty vojevůdce minulosti, kteří kladli důraz na útočný boj a rozebírá čtyři formy útoku, které se v historii válek vyvinuly (frontální útok, útok křídly, útok středem a šikmý útok.)

Engels nepodceňoval obranu, ale uvědomoval si, že s rozvojem palných zbraní, s růstem masových armád a jejich úderné síly, **se mění vztah útoku a obrany.**

Vztah útoku a obrany Engels názorně objasňoval na dialektice vývoje pancíře a děla:

„... pro každou sílu pancíře jaké bylo postupně používáno, bylo nalezeno nové těžší dělo, které jej lehce prorazilo“.¹⁰⁾

Vztah útoku a obrany a jeho vývoje ve prospěch útoku řešil Engels i ve zvláštních podmínkách bojové činnosti jako je boj v horách. V práci „Horská válka dříve a nyní“ ukázal, jak francouzská buržoazní revoluce změnila taktiku války v horách tím, že zvýšila masovost a pohyblivost armád. V horské válce se stal útok výhodnější formou bojové činnosti a pouze aktivní obrana má naději na úspěch. (Engels vycházel ze skutečnosti, že v horách sice projevují malé jednotky v obraně na místě velkou pevnost, avšak takový silný odpor může útočník obejít, neboť má větší možnosti manévru a volbu směru útoku než obránce.)

Kromě těchto významnějších otázek vojenského umění Engels zanechal i řadu konkrétnějších závěrů z taktiky druhů vojsk, zvláště jezdeckta a dělostřelectva, závěry k úloze prostoru, manévru apod.

Zvláštní místo věnuje i problematice výstavby ozbrojených sil a bojových zkušeností, úloze záloh pro rychlou mobilizaci armád, nezbytné délce výcviku u jednotlivých druhů vojsk a konečně otázkám kázně, morálky a řadě dalších problémů, které v jednom článku nelze zdáleka vyčerpat.

Rozsáhlé znalosti vojenské problematiky, které Engels nahromadil, umožnily mu v 80. a 90. letech 19. století na základě vědecké metody — materialistické dialektiky stanovit skvělé **prognózy v otázkách povahy a výsledků příští možné války:**

„Úplný převrat veškerého válečnictví, který všechno bojeschopné obyvatelstvo zařadil do armády, lze počítat na milióny, který zavedl střelné zbraně, dělostřelecké náboje a výbušné látky dosud neslýchané účinnosti, učinil na jedné straně náhlý konec bonapartistickému válečnému období a zajistil pokojný průmyslový vývoj tím, že znemožňuje jakoukoli jinou válku, kromě neslýchaně kruté světové války s absolutně nevypočitatelným koncem. Na druhé straně tento převrat válečnictví svými náklady na armádu, stoupajícími geometrickou řadou, vyhnal daleko do nesmírné výše a tím vechal i chudší třídy lidu do náruče socialismu.“¹¹⁾

V úvodu k brožurě Borkheima „Na památku hurá — vlastenců v letech 1806—

¹⁰⁾ Tamtéž, str. 146

¹¹⁾ Marx-Engels — Vybrané spisy I, Praha 1950, str. 124

1807", jenž napsal Engels v roce 1887, předvídal dokonce možný průběh světové válce a vznik revoluční situace:

"... pro Prusko-Německo není možná jiná válka, než válka světová, a to světová válka dosud netušeného rozsahu a nebyvalé prudkosti. 8–10 miliónů vojáků se bude navzájem rdousit a vyžerou přitom Evropu hůře, než to kdy dokázalo hejno kobylek. Zkázky, způsobené 30. letou válkou, ale stěsnané do doby 3–4 let a roztažené na celý kontinent. Hlad, epidemie, všeobecné zdvoření armád a lidových mas vyvolané hroznou bídou. Bezprecedentní zmatek našeho umělého ruchu v obchodu, průmyslu a úvěru, který skončí všeobecným bankrotem. Zhroucení starých států a jejich tradiční státní moudrosti tak, že se koruny budou válet po tutech na dlažbě a že se nenajde nikdo, kdo by je zvedl. Úplná nemožnost předvídat, jak to vše skončí a kdo z toho vyjde jako vítěz. Jen jeden výsledek je úplně jistý: vyčerpání a vytvoření podmínek pro konečné vítězství dělnické třídy."¹²⁾

Třebaže skutečnost v některých směrech ještě předčila Engelsovo očekávání (v první světové válce bylo jen 10 miliónů padlých) a v některých směrech nesplnila zcela Engelsovy naděje (k vítězství socialismu nedošlo na celém světě, ale zatím na jedné šestině světa), základní teze prognózy se splnily. Lenin v článku "Prorocká slova" Engelsovy předpovědi neobyčejně vyzdvihuje.

V soukromém dopise Liebknechtovi z 23. 2. 1888, kde si Engels mohl dovolit volnější hypotézy, předpověděl naprosto správně zákopový poziční charakter války na západě, její vlekllost a bez rychlých tažení a dokonce revoluci v Rusku.

"Co však s tím bude, jestliže k válce dojde, nelze předvídat. Dojde jistě k pokusu udělat z ní válku zdánlivou, to však nepůjde tak snadno. Půjde-li to podle toho, co se nám nejlépe hodí a má pro sebe mnoho šancí, pak to bude nepohyblivá válka s měnivým úspěchem na francouzských hranicích a revoluce v Petrohradu, která pánům válečníkům vše ukáže ve zcela jiném světle. Jedno je jisté, není již rychlých a triumfálních tažení, ani do Berlína, ani do Paříže."¹³⁾

Engels postřehl, že vojenství vstupuje v poslední třetině 19. století do nové fáze svého vývoje. "Úplný převrat veškerého válečnictví, konec bonapartistického válečného období" skutečně nastal. B. Engels

postihl správně některé z rysů nadcházejícího období vojenství: války se stávají válkami světovými; velkými, postihují celé země a vyčerpávají jejich hospodářství. Určitým předobrazem budoucí války byla pro Engelse americká občanská válka (1861–1865): rozsáhlé území, široce roztažená fronta operačních linií, masové armády, obrovské finanční náklady, nové způsoby velení a taktické a strategické principy. To vše se vymykalo dosavadnímu způsobu vedení války.

Mimořádnou aktuálnost pro dnešek mají Engelsovy závěry ke vzniku a podstatě socialistického vojenství a povaze ozbrojených sil socialistického státu.

V dubnu v roce 1851 napsal Engels studii: "Možnosti a perspektivy války Svaté aliance proti Francii v roce 1852". Tato práce zůstala nedokončena a Engels ji nepsal pro tisk, ale hlavně pro informaci Marxovu. Marx a Engels si chtěli z vojenského hlediska ujasnit vítězství proletariátu, vedeného revoluční stranou v případě, že by nový růst revoluce ve Francii vedl k ozbrojenému střetnutí s evropskou šlechtickou koalicí. (Rusko, Prusko a Rakousko). Je to úvaha tím zajímavější vzhledem k tomu, že Marx a Engels vycházeli z předpokladu, že revoluce zvláště současně v nejvyspělejších kapitalistických zemích světa. Je zřejmé, že i v tomto případě klasikové počítali s možností války revoluční Francie s ostatními kapitalistickými státy jen do doby, než se revoluce přenesla na ostatní kapitalistické státy, především do Německa. Klasikové počítali i s možností války revolučních států se zbytkem kapitalistického světa, který se stane útočištěm a oporou reakce. Pravda však je, že Engels na základě jedinečného případu, kdy počítá s možností vítězství revoluce ve Francii, vyvozuje obecně platné závěry, charakterizující ozbrojené síly a vojenství proletářského státu:

"... nepřinese nová revoluce, která přivede k moci zcela novou třídu, stejně jako první revoluce, nové bojové prostředky a nový způsob vedení války, proti němuž je nynější napoleonský systém stejně zastaralý a bezmocný, jako byl systém z dob sedmileté války proti systému z dob první revoluce?

Moderní způsob vedení války je nutným produktem francouzské revoluce. Jeho předpokladem je sociální a politická emancipace buržoazie a parcelových rolníků. Buržoazie dodává peníze, parcelovní rolníci vojáků."¹⁴⁾

"Emancipace proletariátu bude mít také svůj zvláštní vojenský výraz a vytvoří

¹²⁾ Citováno v B. Engels o ozbrojeném boji lidu, SNPL 1957, str. 65–66

¹³⁾ Citováno K. Konrád, Svoboda a zbraň, Praha 1949, str. 74–75

²⁴⁾ Marx-Engels, Spisy 7, SNPL, str. 510

svou zvláštní novou metodu války. *Cela est clair.* (To je jasné). Už se dá dokonce určit, jaké budou materiální základy tohoto nového systému vedení války.¹⁵⁾

Napoleonský způsob vedení války, který přivedla k životu francouzská buržoazní revoluce, nebude podle Engelse překonán nějakým zázrakem. Nová vojenská věda musí být právě tak nutným produktem nových společenských poměrů, jako byla vojenská věda vytvořena francouzskou buržoazní revolucí nutným výsledkem nových poměrů daných revolucí. Předpokladem napoleonského vedení války byl vzrůst výrobních sil, předpokladem každého nového zdokonalení způsobu vedení války musí být rovněž výrobní síly.

Odhalení materiálních základů nového stupně vojenství bylo Engelsovi východiskem ke stanovení řady významných rysů proletářské armády.

Emanipace nové společenské třídy — proletariátu a rozvoj výroby umožní budovat obrovskou masovou proletářskou armádu, neboť v případě nutnosti bude možné do armády povolovat polovinu až dvě třetiny dospělého mužského obyvatelstva. Tento počet poroste s odstraněním protikladných tříd v dané společnosti. Masovost armády bude mít vliv na pohyblivost armády. Přitom vyšší pohyblivost armády nepovažuje Engels pouze za výsledek rozvoje výrobních sil a tudíž vyšších technických možností, ale i nových vztahů, které zbourají stará privilegia, probudí iniciativu vojáků a dají pro vojenskou službu schopnější lidi, než mohla dát stará společnost. Masovost a pohyblivost zvýší údernou sílu proletářské armády natolik, že před ní neobstojí žádný nepřítel.

Engels zdůraznil i nutnost vyšší technické vyspělosti takové armády. Obrovské masy se těžko budou pohybovat, soustředovat a zásobovat bez husté železniční sítě. Bez elektrického telegrafu nebude možné tyto masy vojsk vůbec řídit. (Tehdy byl telegraf i železnice novinkou.) Železnice a telegraf budou pro talentovaného generála nebo ministra války podnětem ke zcela novým kombinacím a umožňují důležitou práci ve velení (vznik štábů) a odělit od sebe velení strategické a taktické.

Nové kvality armády jako celku si vyžadují i vyšší kvality příslušníků této armády. Vojáci revoluční armády musí být iniciativnější, inteligentnější, vzdělanější, ale také fyzicky zdatnější a obratnější.

Engels nebyl snělek. Uvědomoval si, že takoví vojáci nebudou ihned po revoluci. Právě naopak, Engels připouštěl možnost,

že těsně po revoluci bude proletariát bojovat těmi prostředky a těmi lidmi, kteří budou k dispozici a to ne vždy kvalitními. Nový způsob vedení války se může dokonce projevit po zdvojnásobení výrobních prostředků, které vlastně proletariát získá revolucí. A to už podle Engelse nebude vlastně proti komu bojovat!¹⁶⁾ (Marx a Engels počítali s poměrně rychlým rozšířením revoluce ve všech hlavních kapitalistických státech).

Dnes nastala situace, kdy dělnická třída zvítězila v řadě zemí, je nucena pro svou obranu budovat armádu. Nastala tedy do značné míry situace, kterou Engels předvídal spíše jako méně pravděpodobnou možnost.

Tím větší význam má studium Engelsova vojenskoteoretického odkazu v současné době. Jeho základní závěry, teoretická a metodologická východiska neztrácejí svou platnost ani v současné době, kdy vojenství vstoupilo do etapy vědeckotechnické revoluce.

Právě naopak. Nesmírná komplikovanost soudobého vojenství, prudká dynamika změn, složitost soudobého vztahu války a politiky, rozmanitost možných způsobů rozpoutání soudobé války, komplikované vztahy člověka a techniky v této válce, náročná problematika řízení příprav celé země na válku a řízení vlastního ozbrojeného zápasu — to jsou otázky, na něž může dát odpověď pouze vědecká analýza budovaná na pevných základech marxismu-leninismu. Proto by mělo být Engelsovo dílo, stejně jako ostatních klasiků, studováno ne jako soubor pouček, ale jako filosofický základ vojenské teorie, jako návod k dialektickému přístupu, pochopení a řešení složitých otázek vojenské výstavby.

Pro hluboké pochopení zvláštností soudobé epochy má rozhodující význam studium Leninova díla. Lenin rozvinul Marxův a Engelsův odkaz včetně vojenských závěrů v nové epoše — epoše imperialismu a nastupující socialistické revoluce. Všechny základní otázky úlohy ozbrojeného násilí, vztah války, míru a revoluce, problematika forem a metod ozbrojeného zápasu a výstavby ozbrojených sil, musel řešit Lenin v nových podmínkách a v řadě případů jít po nevyšlapaných cestách.

Překonání chyb minulosti a návrat na pozice marxismu-leninismu by měl být založen na hlubokém a soustavném studiu odkazu klasiků včetně vojenskoteoretického odkazu. Slavná jubilea Engelse a Lenina by k takovému počínání měla být vážným popudem, nemají-li zůstat honosnými, ale formálními akcemi.

¹⁵⁾ Tamtéž, str. 514

¹⁶⁾ Tamtéž, str. 510—517